

بِسْمِ اللَّهِ
الرَّحْمَنِ
الرَّحِيمِ

۲۰۰۰ نکته کلیدی

آیین دادرسی

کیفری

دانش‌پژوه گرامی
لطفاً قبل از مطالعه کتاب به
درست‌نامهٔ مندرج در انتهای
کتاب مراجعه کنید.

تدوین: گروه علمی مؤسسه آموزش عالی آزاد چتر دانش

انتشارات چتر دانش

نشر چتر دانش

◀ عنوان قراردادی: ایران. قوانین و احکام

.Iran. Laws, etc

◀ عنوان و نام پدیدآور: ۲۰۰۰ نکته کلیدی آیین دادرسی کیفری / تدوین

گروه علمی موسسه آموزش عالی آزاد چتر دانش.

◀ مشخصات نشر: تهران: چتر دانش، ۱۳۹۷.

◀ مشخصات ظاهری: ۲۱۲ص..

◀ شابک: ۳-۲۴۸-۴۱۰-۶۰۰-۹۷۸

◀ وضعیت فهرست نویسی: فیبا

◀ عنوان گسترده: دو هزار نکته کلیدی آیین دادرسی کیفری.

◀ موضوع: آیین دادرسی جزایی -- ایران

◀ موضوع: Criminal procedure -- Iran

◀ موضوع: حقوق جزا -- ایران

◀ موضوع: Criminal law -- Iran

◀ شناسه افزوده: موسسه آموزش عالی آزاد چتر دانش

◀ رده بندی کنگره: ط ۱۳۹۷ ۴۶۰۳ KMH

◀ رده بندی دیویی: ۳۴۵/۵۵

◀ شماره کتابشناسی ملی: ۵۳۸۴۸۲۰

■ نام کتاب : ۲۰۰۰ نکته کلیدی آیین دادرسی کیفری

■ ناشر : چتر دانش

■ تدوین : گروه علمی موسسه آموزش عالی آزاد چتر دانش

■ نوبت و سال چاپ : دوم - ۱۳۹۸

■ شمارگان : ۲۰۰۰

■ شابک : ۳-۲۴۸-۴۱۰-۶۰۰-۹۷۸

■ قیمت : ۲۲۵۰۰ تومان

فروشگاه مرکزی: تهران، میدان انقلاب، فمیرری جاوید (اردیبهشت شمالی)، پلاک ۸۸

تلفن مرکز پفش: ۶۶۴۹۲۳۲۷ - تلفن فروشگاه کتاب: ۶۶۴۰۲۳۵۳

nashr.chatr@gmail.com

کلیه حقوق برای مؤلف و ناشر محفوظ است.

سخن ناشر

رشته حقوق با تمام شاخه‌ها و گرایش‌هایش، به‌منزله یکی از پرطرفدارترین رشته‌های دانشگاهی کشور، تعداد فراوانی از دانشجویان علوم انسانی را به‌خود جلب کرده است؛ دانشجویانی که پس از تحصیل، وارد عرصه خدمت شده‌اند و در مناصب و جایگاه‌های گوناگون به ایفای وظیفه مشغول می‌شوند.

منابعی که در دانشکده‌های حقوق، مبنای کار قرار گرفته و تحصیل دانشجویان بر مدار آن‌ها قرار دارد، در واقع، مجموعه کتب و جزواتی هستند که طی سالیان متمادی چنان‌که باید تغییر نیافته و خود را با تحولات و نیازهای زمانه هماهنگ نکرده‌اند.

این، درحالی است که نیاز مبرم دانش‌پژوهان به مجموعه‌های پربار و سودمند، امری انکارناپذیر است. به‌این ترتیب، ضرورت تدوین کتب غنی و ارزشمند برای رفع نیازهای علمی دانشجویان رشته حقوق و نیز رشته‌های متأثر از آن، باید بیش از گذشته مورد توجه قرار گیرد؛ کتاب‌هایی که روزآمدی محتوای آنها از یک سو و تناسب آنها با نیاز دانش‌پژوهان از سوی دیگر، مورد توجه و لحاظ ناشر و نویسنده، قرار گرفته باشد.

مؤسسه آموزش عالی آزاد چتر دانش، در مقام مؤسسه‌ای پیشگام در امر نشر کتب آموزشی روزآمد و غنی، توانسته است گام‌های مؤثری در همراهی با دانشجویان رشته حقوق بردارد. این مؤسسه افتخار دارد که با بهره‌مندی از تجربیات فراوان خود و با رصد دقیق نیازهای علمی دانشجویان، به تولید آثاری همت‌گمارد که مهم‌ترین دستاورد آن‌ها، تسهیل آموزش و تسریع یادگیری پژوهندگان باشد. انتشارات چتر دانش امیدوار است با ارائه خدمات درخشان، شایستگی‌های خود را در این حوزه علمی بیش از پیش به منصفه ظهور برساند.

فرزاد دانشور
مدیر مسئول انتشارات چتر دانش

۶	بخش اول: کلیات .....
۶	فصل اول: تعریف آیین دادرسی کیفری و اصول حاکم بر آن.....
۱۰	فصل دوم: دعوای عمومی و دعوای خصوصی.....
۱۶	بخش دوم: کشف جرم و تحقیقات مقدماتی .....
۱۶	فصل اول: دادسرا و حدود صلاحیت آن.....
۱۶	فصل دوم: ضابطان دادگستری و تکالیف آنان.....
۲۷	فصل سوم: وظایف و اختیارات دادستان.....
۳۷	فصل چهارم: وظایف و اختیارات بازپرس.....
۳۷	مبحث اول: اختیارات بازپرس و حدود آن.....
۴۶	مبحث دوم: صلاحیت بازپرس.....
۴۹	فصل پنجم: معاینه محل، تحقیق محلی، بازرسی و کارشناسی.....
۶۴	فصل ششم: احضار و تحقیق از متهم، شهود و مطلعان.....
۶۴	مبحث اول: احضار، جلب و تحقیق از متهم.....
۷۳	مبحث دوم: احضار و تحقیق از شهود و مطلعان.....
۷۷	فصل هفتم: قرارهای تأمین و نظارت قضایی.....
۹۱	فصل هشتم: اقدامات بازپرس و دادستان پس از ختم تحقیقات.....
۹۷	فصل نهم: تحقیقات مقدماتی جرائم اطفال و نوجوانان.....
۱۰۰	فصل دهم: وظایف و اختیارات دادستان کل کشور.....
۱۰۲	بخش سوم: دادگاه‌های کیفری، رسیدگی و صدور رأی .....
۱۰۲	فصل اول: تشکیلات و صلاحیت دادگاه‌های کیفری.....
۱۱۰	فصل دوم: رسیدگی به ادله اثبات.....
۱۱۳	فصل سوم: رسیدگی در دادگاه‌های کیفری.....
۱۱۳	مبحث اول: کیفیت شروع به رسیدگی.....
۱۲۱	مبحث دوم: ترتیب رسیدگی.....
۱۲۴	مبحث سوم: صدور رأی.....
۱۲۶	فصل چهارم: رسیدگی در دادگاه کیفری یک.....
۱۲۶	مبحث اول: مقدمات رسیدگی.....
۱۳۰	مبحث دوم: ترتیب رسیدگی.....
۱۳۲	مبحث سوم: صدور رأی.....
۱۳۳	فصل پنجم: رأی غیابی و واخواهی.....
۱۳۴	فصل ششم: رسیدگی در دادگاه اطفال و نوجوانان.....
۱۳۴	مبحث اول: تشکیلات.....
۱۳۵	مبحث دوم: ترتیب رسیدگی.....
۱۳۶	فصل هفتم: احاله.....

۱۳۷	فصل هشتم: رد دادرسی
۱۳۹	بخش چهارم: اعتراض به آراء
۱۳۹	فصل اول: کلیات
۱۴۴	فصل دوم: کیفیت رسیدگی دادگاه تجدیدنظر استان
۱۴۸	فصل سوم: کیفیت رسیدگی دیوان عالی کشور
۱۵۲	فصل چهارم: اعاده دادرسی
۱۵۷	بخش پنجم: اجرای حکام کیفری و اقدامات تامینی و تربیتی
۱۵۷	فصل اول: کلیات
۱۶۴	فصل دوم: اجرای مجازات حبس
۱۶۹	فصل سوم: اجرای محکومیت‌های مالی
۱۷۲	فصل چهارم: اجرای سایر احکام کیفری
۱۷۴	فصل پنجم: اجرای قرار تعلیق اجرای مجازات، آزادی مشروط، قرار تعویق صدور حکم، نظام نیمه‌آزادی و آزادی تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی
۱۷۸	بخش ششم: هزینه دادرسی
۱۸۰	بخش هفتم: سایر مقررات
۱۸۲	بخش هشتم: آیین دادرسی جرائم نیروهای مسلح
۱۸۲	فصل اول: کلیات
۱۸۳	فصل دوم: تشکیلات دادرسی و دادگاه نظامی
۱۸۷	فصل سوم: صلاحیت
۱۸۹	فصل چهارم: کشف جرم و تحقیقات مقدماتی
۱۸۹	مبحث اول: ضابطان نظامی و تکالیف آنان
۱۹۳	مبحث سوم: احضار
۱۹۳	مبحث چهارم: قرار بازداشت موقت
۱۹۵	مبحث پنجم: مرور زمان
۱۹۵	فصل پنجم: وکالت
۱۹۶	فصل ششم: ترتیب رسیدگی، صدور رای و ابلاغ
۱۹۷	فصل هفتم: تجدید نظر و اعاده دادرسی
۱۹۸	فصل هشتم: اجرای احکام
۱۹۹	فصل نهم: زندان‌ها و بازداشتگاه‌های نظامی
۲۰۰	بخش نهم: دادرسی الکترونیکی
۲۰۵	بخش دهم: آیین دادرسی جرائم رایانه‌ای
۲۰۹	بخش یازدهم: آیین دادرسی جرائم اشخاص حقوقی
۲۱۱	درستنامه

بخش اول: کلیات

فصل اول: تعریف آیین دادرسی کیفری و اصول حاکم بر آن

نکته ۱: در تعریف آیین دادرسی کیفری در قانون جدید، جایی برای پیشگیری از ارتکاب جرم وجود ندارد و آیین دادرسی کیفری پس از ارتکاب جرم به اجرا در می‌آید.

نکته ۲: آیین دادرسی کیفری تنها به مجازات مرتکب نمی‌پردازد؛ بلکه در این قانون تمهیدات لازم برای میانجیگری و برقراری صلح میان طرفین نیز اندیشیده شده است.

نکته ۳: با پایان یافتن دادرسی کیفری، اجرای این قانون پایان نمی‌یابد؛ بلکه اجرای رأی نیز بر مبنای مقررات این قانون به عمل می‌آید.

نکته ۴: قانون آیین دادرسی کیفری جدید، در کنار الزام به رعایت حقوق بزه‌دیده و جامعه، به حقوق متهم نیز توجه دارد.

نکته ۵: اختیارات مقام قضایی و اختیارات ضابطان دادگستری بی‌حدوحصر نیست؛ بلکه مقررات قانون آیین دادرسی کیفری آن را محدود و مقید می‌نماید.

نکته ۶: در کنار اصل قانونی‌بودن جرم و مجازات، ماده ۲ قانون آیین دادرسی کیفری، صراحتاً اصل قانونی‌بودن دادرسی کیفری را بیان می‌دارد. بنابراین علاوه بر اینکه قضات در صدور آرای خود باید مستند به قوانین عمل نمایند، تمامی اقدامات آن‌ها نیز باید در چارچوب قانون و مستند به آن به عمل آید.

نکته ۷: همه افراد دارای شرایط مساوی در برابر قانون مساوی محسوب شده و قانون به‌صورت یکسان برایشان به اجرا در می‌آید. آیین دادرسی کیفری ملزم به تضمین حقوق طرفین دعوی است.

نکته ۸: یکی از ابتدایی‌ترین وظایف مقام قضایی، رسیدگی به دعاوی در کوتاه‌ترین زمان ممکن است. مقامات قضایی در این راستا باید از اقداماتی که موجب اطاله دادرسی می‌شوند، بپرهیزند.

نکته ۹: مراجع قضایی باید با بی‌طرفی و استقلال به انجام وظایف خود بپردازند؛ منظور از بی‌طرفی، نفی‌جانبداری نسبت به اصحاب دعوا و منظور از استقلال، نفی‌نفوذپذیری مراجع قضایی در مقابل فشارهای بیرونی است.

نکته ۱۰: در حقوق کیفری، همه افراد در پناه اصل برائت قرار دارند و نیازی به اثبات بی‌گناهی خود ندارند. این اصل موجب می‌گردد که بار اثبات ادعا به عهده شاکی یا دادستان قرار گیرد.

نکته ۱۱: برای انجام اقداماتی که محدودکننده یا سالب آزادی افراد است یا موجب ورود به حریم خصوصی افراد می‌گردد، اولاً لازم است حکم قانونی وجود داشته باشد و ثانیاً مقام قضایی بر آن نظارت داشته باشد و ثالثاً مقررات مربوطه رعایت گردد.

نکته ۱۲: در جریان تحقیقات مقدماتی همواره باید کرامت و حیثیت افراد محترم شمرده شود و در مظان اتهام قرار گرفتن افراد نمی‌تواند دستاویزی برای خدشه‌دار نمودن کرامت و حیثیت افراد باشد.

نکته ۱۳: برخی از حقوق دفاعی متهم به موجب قانون آیین دادرسی کیفری عبارتند از: حق سکوت، حق اطلاع از عنوان اتهامی و ادله موجود، حق استفاده از معاضدت وکیل، حق برابری در مقابل قانون، حق برخورداری از دادرسی بی طرفانه و مستقل، حق رسیدگی به اتهام در سریع ترین زمان ممکن و...

نکته ۱۴: تفهیم اتهام به متهم باید در اسرع وقت به عمل آید.

نکته ۱۵: تفهیم اتهام به معنی بیان عنوان اتهامی به گونه ای است که برای متهم قابل فهم باشد. در همین راستا متهم باید از ادله موجود نیز مطلع گردد.

نکته ۱۶: اگر متهم شخص حقوقی باشد، اتهام به نماینده او تبیین می گردد.

نکته ۱۷: به تصریح ماده ۵ قانون آیین دادرسی کیفری باید از حقوق دفاعی مذکور در این قانون بهره مند شود؛ ماده ۵ مورد بحث در خصوص آگاه ساختن متهم از این حقوق تصریحی ندارد.

نکته ۱۸: قانون آیین دادرسی کیفری نه تنها برای متهم و بزه دیده حقوقی در نظر گرفته است، بلکه برای شهود و سایر افراد دخیل در فرآیند دادرسی کیفری نیز حقوقی در نظر گرفته است.

نکته ۱۹: قانون آیین دادرسی کیفری لزوم رعایت حقوق متهم، بزه دیده، شهود و سایر افراد دخیل در فرآیند دادرسی را مورد اشاره قرار داده است؛ بدون اینکه متولی این امر را مشخص نماید.

نکته ۲۰: قانون احترام به آزادی های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳/۲/۱۵ تا پیش از تصویب قانون آیین دادرسی فاقد ضمانت اجرا بود. ماده ۷ قانون آیین دادرسی کیفری ضمانت اجرای تخطی از مقررات این امر را مشخص نموده است.

نکته ۲۱: رعایت قانون احترام به آزادی های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳/۲/۱۵ در تمام مراحل دادرسی کیفری اعم از تحقیق، تعقیب، دادرسی، اعتراض به آرا و اجرای حکم لازم دانسته شده است.

نکته ۲۲: تمام مقامات قضایی، ضابطان دادگستری و سایر اشخاصی که در فرآیند دادرسی مداخله دارند ملزم به رعایت قانون، احترام به آزادی های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳/۲/۱۵ هستند.

نکته ۲۳: در صورتی که تخطی از مقررات موجود در قانون احترام به آزادی های مشروع و حفظ حقوق شهروندی ضمانت اجرایی بیش از آنچه در ماده ۵۷۰ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات داشته باشد، به همان مجازات محکوم خواهد شد.

نکته ۲۴: در صورتی که تخطی از مقررات موجود در قانون احترام به آزادی های مشروع و حفظ حقوق شهروندی موجب ورود خسارت به افراد دخیل در فرآیند دادرسی شود، فرد خاطی ملزم به جبران خسارت خواهد بود.

نکته ۲۵: به موجب بند ۱ قانون احترام به آزادی های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب

۱۳۸۳/۲/۱۵ کشف و تعقیب جرائم و اجرای تحقیقات و صدور قرارهای تأمین و بازداشت موقت می‌باید مبتنی بر رعایت قوانین و با حکم و دستور قضایی مشخص و شفاف صورت گیرد و از اعمال هرگونه سلايق شخصی و سوءاستفاده از قدرت و یا اعمال هرگونه خشونت و یا بازداشت‌های اضافی و بدون ضرورت اجتناب شود.

نکته ۲۶: به‌موجب بند ۲ قانون، احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳/۲/۱۵ محکومیت‌ها باید برطبق ترتیبات قانونی و منحصر به مباشر، شریک و معاون جرم باشد و تا جرم در دادگاه صالح اثبات نشود و رأی مستدل و مستند به مواد قانونی یا منابع فقهی معتبر (در صورت نبودن قانون) قطعی نگردیده اصل بر برائت متهم بوده و هرکس حق دارد در پناه قانون از امنیت لازم برخوردار باشد.

نکته ۲۷: به‌موجب بند ۳ قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳/۲/۱۵ محاکم و دادرها مکلفند حق دفاع متهمان و مشتکی‌عنهم را رعایت کرده و فرصت استفاده از وکیل و کارشناس را برای آنان فراهم آورند.

نکته ۲۸: به‌موجب بند ۴ قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳/۲/۱۵ با دادخواهان و اشخاص در مظان اتهام و مرتکبان جرائم و مطلعان از وقایع و کلاً در اجرای وظایف محوله و برخورد با مردم، لازم است اخلاق و موازین اسلامی کاملاً مراعات گردد.

نکته ۲۹: به‌موجب بند ۵ قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳/۲/۱۵ اصل منع دستگیری و بازداشت افراد ایجاب می‌نماید که در موارد ضروری نیز به حکم و ترتیبی باشد که در قانون معین گردیده است و ظرف مهلت مقرره پرونده به مراجع صالح قضایی ارسال شود و خانواده دستگیرشدگان در جریان قرار گیرند.

نکته ۳۰: به‌موجب بند ۶ قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳/۲/۱۵ در جریان دستگیری و بازجویی یا استطلاع و تحقیق، از ایدای افراد نظیر بستن چشم و سایر اعضاء، تحقیر و استخفاف به آنان، اجتناب گردد.

نکته ۳۱: به‌موجب بند ۷ قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳/۲/۱۵ بازجویان و مأموران تحقیق از پوشاندن صورت، نشستن پشت سر متهم، بردن آنان به اماکن نامعلوم و کلاً اقدام‌های خلاف قانون خودداری ورزند.

نکته ۳۲: به‌موجب بند ۸ قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳/۲/۱۵ بازرسی‌ها و معاینات محلی، جهت دستگیری متهمان فراری یا کشف آلات و ادوات جرم بر اساس مقررات قانونی و بدون مزاحمت و در کمال احتیاط انجام شود و از تعرض نسبت به اسناد و مدارک، اشیایی که ارتباطی به جرم نداشته یا به متهم تعلق ندارد، بپرهیزند و از افشای مضمون نامه‌ها، نوشته‌ها، عکس‌های فامیلی، فیلم‌های خانوادگی و ضبط بی‌مورد آن‌ها خودداری

گردد.

نکته ۳۳: به موجب بند ۹ قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳/۲/۱۵ هرگونه شکنجه متهم به منظور اخذ اقرار یا اجبار او به امور دیگر ممنوع بوده و اقرارهای اخذ شده بدین وسیله حجیت شرعی و قانونی نخواهد داشت.

نکته ۳۴: به موجب بند ۱۰ قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳/۲/۱۵ بازجویان و مأموران تحقیق از پوشاندن صورت، نشستن پشت سر متهم، بردن آنان به اماکن نامعلوم و کلاً اقدام‌های خلاف قانون خودداری ورزند.

نکته ۳۵: به موجب بند ۱۱ قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳/۲/۱۵ پرسش‌ها، باید مفید و روشن و مرتبط با اتهام یا اتهامات انتسابی باشد و از کنجکاوی در اسرار شخصی و خانوادگی و سؤال از گناهان گذشته افراد و پرداختن به موضوعات غیرمؤثر در پرونده مورد بررسی احتراز گردد.

نکته ۳۶: به موجب بند ۱۲ قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳/۲/۱۵ پاسخ‌ها به همان کیفیت اظهارشده و بدون تغییر و تبدیل نوشته شود و برای اظهارکننده خوانده شود و افراد با سواد در صورت تمایل، خودشان مطالب خود را بنویسند تا شبهه تحریف یا القاء ایجاد نگردد.

نکته ۳۷: به موجب بند ۱۳ قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳/۲/۱۵ محاکم و دادسراها بر بازداشتگاه‌های نیروهای ضابط یا دستگاه‌هایی که به موجب قوانین خاص وظایف آنان را انجام می‌دهند و نحوه رفتار مأموران و متصدیان مربوط با متهمان، نظارت جدی کنند و مجریان صحیح مقررات را مورد تقدیر و تشویق قرار دهند و با متخلفان برخورد قانونی شود.

نکته ۳۸: به موجب بند ۱۴ قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳/۲/۱۵ از دخل و تصرف ناروا در اموال و اشیای ضبطی و توقیفی متهمان، اجتناب نموده و در اولین فرصت ممکن یا ضمن صدور حکم یا قرار در محاکم و دادسراها نسبت به اموال و اشیاء تعیین تکلیف گردد و مادام که نسبت به آنها اتخاذ تصمیم قضایی نگردیده است در حفظ و مراقبت از آنها اهتمام لازم معمول گردیده و در هیچ موردی نباید از آنها استفاده شخصی و اداری به عمل آید.

نکته ۳۹: به موجب بند ۱۵ قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳/۲/۱۵ رئیس قوه قضاییه موظف است هیئتی را به منظور نظارت و حسن اجرای موارد فوق تعیین کند. کلیه دستگاه‌هایی که به نحوی در ارتباط با این موارد قرار دارند موظفند با این هیئت همکاری لازم را معمول دارند. آن هیئت وظیفه دارد در صورت مشاهده تخلف از قوانین، علاوه بر

مساعی در اصلاح روش‌ها و انطباق آنها با مقررات، با متخلفان نیز از طریق مراجع صالح برخورد جدی نموده و نتیجه اقدامات خود را به رئیس قوه قضاییه گزارش نماید.

نکته ۴۰: ماده ۵۷۰ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات مقرر می‌دارد: «هر یک از مقامات و مأمورین وابسته به نهادها و دستگاه‌های حکومتی که برخلاف قانون، آزادی شخصی افراد ملت را سلب کند یا آنان را از حقوق مقرر در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران محروم نماید علاوه بر انفصال از خدمت و محرومیت یک تا پنج سال از مشاغل حکومتی به حبس از دو ماه تا سه سال محکوم خواهد شد.»

فصل دوم: دعوای عمومی و دعوای خصوصی

نکته ۴۱: کیفر ضمانت اجرایی است که تنها در خصوص ارتکاب جرم به اجرا در می‌آید؛ ضمانت اجرایی که در نتیجه تخلفات به اجرا در می‌آید، کیفر نام نمی‌گیرد.

نکته ۴۲: ماده ۲ قانون مجازات اسلامی در تعریف جرم بیان می‌دارد: «هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است جرم محسوب می‌شود.»

نکته ۴۳: جرم که دارای جنبه الهی است، می‌تواند دو حیثیت داشته باشد: حیثیت عمومی و حیثیت خصوصی.

نکته ۴۴: حیثیت عمومی جرم ناشی از تجاوز به حدود و مقررات الهی یا تعدی به حقوق جامعه و اخلال در نظم عمومی است. حیثیت خصوصی جرم ناشی از تعدی به حقوق شخص یا اشخاص معین است.

نکته ۴۵: دعوای عمومی به یکی از دو دلیل زیر طرح می‌گردد: حفظ حدود و مقررات الهی یا حقوق جامعه و نظم عمومی. دعوای خصوصی به یکی از دو دلیل زیر طرح می‌گردد: مطالبه ضرر و زیان ناشی از جرم یا مطالبه کیفرهایی که به موجب قانون حق خصوصی بزه‌دیده است.

نکته ۴۶: ضرر اعم از ضرر مادی و معنوی می‌تواند موجبات طرح دعوای خصوصی را فراهم آورد.

نکته ۴۷: حق قصاص اعم از قصاص نفس و عضو و نیز حد قذف، از جمله کیفرهایی هستند که حق خصوصی بزه‌دیده تلقی می‌شوند.

نکته ۴۸: ممکن است در نتیجه ارتکاب یک جرم، افراد متعددی به صورت مستقیم و غیرمستقیم متضرر شوند. علی‌رغم این که قانون‌گذار، افراد متحمل ضرر و زیان در نتیجه ارتکاب جرم را بزه‌دیده نامیده است، اما باید واژه «مستقیماً» را در ماده ۱۰ قانون آیین دادرسی کیفری مستتر دانست. در غیر این صورت سلسله شاکیان تا بی‌نهایت ادامه خواهد یافت.

نکته ۴۹: بزه‌دیده‌ای که تعقیب مرتکب را درخواست کند، «شاکی» نامیده می‌شود.

نکته ۵۰: بزه‌دیده‌ای که جبران ضرر و زیان وارده را مطالبه کند، «مدعی خصوصی» نامیده می‌شود.

نکته ۵۱: تعقیب متهم و اقامه دعوی از جهت حیثیت عمومی برعهده دادستان است. درخواست تعقیب متهم از جهت حیثیت خصوصی با شاکی یا مدعی خصوصی است.

نکته ۵۲: تفاوت اقامه دعوا از سوی دادستان از جهت حیثیت عمومی و اقامه دعوا از سوی شاکی یا مدعی خصوصی، در این است که دادستان در این مسیر مکلف است و شاکی یا مدعی خصوصی مخیر.

نکته ۵۳: پیش شرط تعقیب متهم در آغاز و ادامه تعقیب متهم در جرائم قابل گذشت، شکایت شاکی و بقای بر شکایت است.

نکته ۵۴: در قانون جدید، جرائم به دو دسته قابل گذشت و غیرقابل گذشت تقسیم می‌شوند و حد وسطی وجود ندارد.

نکته ۵۵: به موجب قانون جدید، اصل بر غیرقابل گذشت بودن جرائم است؛ مگر اینکه در قانون به قابل گذشت بودن آن تصریح شده باشد یا حق الناس بوده و شرعاً قابل گذشت باشد.

نکته ۵۶: در قوانین فعلی قانون گذار برای تفکیک جرائم قابل گذشت از جرائم غیر قابل گذشت از دو معیار تصریح قانونی و ارائه معیار استفاده نموده است.

نکته ۵۷: با توسل به معیار تصریح قانونی در خصوص تشخیص جرائم قابل گذشت، علاوه بر جرائم تعزیری مندرج در کتاب دیات و فصل حد قذف قانون مجازات اسلامی و جرائمی که به موجب قوانین خاص قابل گذشت می‌باشند، جرائم مندرج در قسمت اخیر مواد ۵۹۶، ۶۰۸، ۶۲۲، ۶۳۲، ۶۳۳، ۶۴۲، ۶۴۸، ۶۶۸، ۶۶۹، ۶۷۶، ۶۷۷، ۶۸۲، ۶۸۴، ۶۸۵، ۶۹۰، ۶۹۲، ۶۹۴، ۶۹۷، ۶۹۸، ۶۹۹ و ۷۰۰ از کتاب پنجم «تعزیرات» نیز قابل گذشت محسوب می‌شوند.

نکته ۵۸: در موارد زیر قرار موقوفی تعقیب و قرار موقوفی اجرای مجازات صادر می‌گردد:

الف. فوت متهم یا محکوم‌علیه

ب. گذشت شاکی یا مدعی خصوصی در جرائم قابل گذشت

پ. شمول عفو

ت. نسخ مجازات قانونی

ث. شمول مرور زمان در موارد پیش‌بینی شده در قانون

ج. توبه متهم در موارد پیش‌بینی شده در قانون

چ. اعتبار امر مختوم

نکته ۵۹: فوت متهم یا محکوم‌علیه موجب سقوط جزای نقدی می‌گردد؛ اما ضرر و زیان وارده به بزه‌دیده و همچنین دیه جنایت وارده از اموال او کسر می‌گردد.

نکته ۶۰: انحلال قهری و قانونی اشخاص حقوقی در حکم فوت تلقی و تعقیب کیفری را موقوف می‌نماید.

نکته ۶۱: انحلال ارادی شخص حقوقی ممکن است به قصد فرار از محکومیت کیفری و مجازات صورت گیرد و بنابراین نباید در حکم فوت تلقی و تعقیب کیفری را موقوف می‌نماید.

نکته ۶۲: گذشت باید منجز باشد و به گذشت مشروط و معلق در صورتی ترتیب اثر داده می‌شود که آن شرط یا معلق علیه تحقق یافته باشد.

نکته ۶۳: عدول از گذشت، مسموع نیست.

نکته ۶۴: عفو عمومی که از جانب قانون‌گذار اعطا می‌گردد و موجب جرم‌زدایی از یک عمل می‌گردد، می‌تواند در جریان تعقیب متهم یا پس از صدور حکم و محکومیت اعمال شود.

نکته ۶۵: عفو خصوصی که در حدود موازین اسلامی پس از پیشنهاد رئیس قوه قضاییه با مقام رهبری است، تنها در خصوص محکومان مصداق دارد.

نکته ۶۶: در حقوق کیفری کشور ما ۴ نوع از مرور زمان پیش‌بینی شده است: مرور زمان شکایت، مرور زمان تعقیب، مرور زمان صدور حکم و مرور زمان اجرای مجازات.

نکته ۶۷: در نظام حقوقی کشور ما، مرور زمان تنها در خصوص جرائم تعزیری جریان می‌یابد.

نکته ۶۸: توبه متهم پس از احراز اصلاح و ندامت او می‌تواند در اجرای مجازات تاثیرگذار باشد؛ نه پیش از آن.

نکته ۶۹: توبه متهم در جرائم تعزیری درجه ۶، ۷ و ۸ موجب سقوط مجازات است؛ در سایر جرائم تعزیری احراز توبه تنها می‌تواند موجبات تخفیف در مجازات را فراهم آورد.

نکته ۷۰: در جرائم حدی توبه متهم تا پیش از اثبات جرم، مسقط مجازات خواهد بود. محاربه و قذف از این حکم مستثنی هستند.

نکته ۷۱: توبه محارب قبل از دستگیری یا تسلط بر او موجب سقوط حد است.

نکته ۷۲: در زنا و لواط هرگاه جرم به عنف، اکراه و یا با اغفال بزه‌دیده انجام گیرد، مرتکب در صورت توبه و سقوط مجازات به شرح مندرج در این ماده به حبس یا شلاق تعزیری درجه شش یا هر دو آن‌ها محکوم می‌شود.

نکته ۷۳: احراز اعتبار امر مختوم منوط بر آن است که دعوای اول و دوم از حیث سبب، اصحاب و موضوع واحد باشند. طرح دعوی یک مرتبه از سوی دادستان و یک مرتبه از سوی بزه‌دیده، وحدت سبب را خدشه‌دار نمی‌سازد.

نکته ۷۴: جنون مرتکب پس از ارتکاب جرم و پیش از صدور حکم قطعی، از موجبات سقوط مجازات تلقی نمی‌گردد.

نکته ۷۵: در صورتی که مرتکب پس از ارتکاب جرم و پیش از صدور حکم قطعی مجنون شود، تا زمان افاقه، تعقیب و دادرسی متوقف می‌شود.

نکته ۷۶: در صورتی که مرتکب پس از ارتکاب جرم و پیش از صدور حکم قطعی، مبتلا به جنون

شود، اما ادله اثبات جرم به نحوی باشد که فرد در حالت افاقه نیز نمی‌توانست از خود رفع اتهام کند، تعقیب و دادرسی ادامه خواهد یافت.

نکته ۷۷: برای ادامه تعقیب و دادرسی در حال جنون متهم، به ولی یا قیم وی ابلاغ می‌شود که ظرف مهلت پنج روز نسبت به معرفی و کیل اقدام نماید. در صورت عدم معرفی، صرف نظر از نوع جرم ارتكابی و میزان مجازات آن وفق مقررات برای وی وکیل تسخیری تعیین می‌شود و تعقیب و دادرسی ادامه می‌یابد.

نکته ۷۸: قانون‌گذار جبران ضررهای مادی، معنوی و ممکن‌الحصول بزه‌دیده را ممکن دانسته است.

نکته ۷۹: زیان معنوی عبارت از صدمات روحی یا هتک حیثیت و اعتبار شخصی، خانوادگی یا اجتماعی است.

نکته ۸۰: قانون‌گذار در قانون آیین دادرسی کیفری جدید، جبران ضرر معنوی را به همجنس و غیرهمجنس جایز دانسته است؛ به این معنی که دادگاه در این خصوص می‌تواند به جبران خسارت مالی حکم دهد.

نکته ۸۱: دادگاه می‌تواند در جبران خسارت معنوی به جبران غیرمالی در کنار جبران مالی حکم دهد.

نکته ۸۲: قانون‌گذار طرق غیرمالی جبران خسارت را به‌نحو تمثیلی بیان نموده و دست دادگاه را در این خصوص باز گذاشته است.

نکته ۸۳: قانون‌گذار عدم‌النفع را ضرر قابل جبران ندانسته است.

نکته ۸۴: منافع ممکن‌الحصول و نیز پرداخت خسارت معنوی در خصوص تعزیرات منصوص شرعی و دیه به اجرا در نمی‌آید.

نکته ۸۵: منافع ممکن‌الحصول تنها به مواردی اختصاص دارد که صدق اتلاف نماید؛ در غیر این صورت عدم‌النفع بوده و غیرقابل جبران خواهد بود.

نکته ۸۶: مطالبه ضرر و زیان توسط زیان‌دیده از دادگاه کیفری، مستلزم تقدیم دادخواست و پرداخت هزینه دادرسی دعاوی حقوقی است.

نکته ۸۷: موعده قانون مطالبه ضرر و زیان توسط زیان‌دیده از دادگاه کیفری از آغاز تعقیب متهم تا قبل از ختم دادرسی است.

نکته ۸۸: زیان‌دیده از جرم مخیر است که ضرر و زیان خود را در دادگاه حقوقی و یا در دادگاه کیفری‌ای که به اصل جرم رسیدگی می‌نماید، مطالبه کند.

نکته ۸۹: زیان‌دیده از جرم می‌تواند با ضمیمه تصویر یا رونوشت مصدق تمام ادله و مدارک خود را به دادخواست، مطالبه ضرر و زیان حاصل از جرم را از مقام تعقیب یا دادگاه مطالبه نماید.

نکته ۹۰: در برخی جرائم قانون‌گذار دادگاه را مکلف نموده راساً حکم به جبران خسارت صادر نماید؛

مانند کلاهبرداری و سرقت. در این جرائم نیازی به پرداخت هزینه دادرسی و تقدیم دادخواست وجود ندارد.

نکته ۹۱: در صورتی که بزه‌دیده، دعوای ضرر و زیان خود را ابتدائاً در دادگاه حقوقی مطرح نموده باشد، مگر با احراز شرایطی، نمی‌تواند تعقیب آن را از دادگاه کیفری بخواهد؛ در حالی که اگر دعوای ضرر و زیان ابتداء در دادگاه کیفری اقامه شود، متعاقب استرداد دادخواست، دعوای مذکور قابل طرح در دادگاه حقوقی خواهد بود.

نکته ۹۲: در صورتی که بزه‌دیده از جرم ابتداء دعوای ضرر و زیان خود را در دادگاه حقوقی طرح نموده باشد، با احراز دو شرط می‌تواند آن را از دادگاه کیفری مطالبه نماید:

۱. از ابتدا آگاه نبوده باشد که عمل واجد جنبه کیفری است و پس از طرح دعوا در دادگاه حقوقی متوجه این امر شود.

۲. دعوای خود را از دادگاه حقوقی استرداد نماید و متعاقباً آن را در دادگاه کیفری طرح نماید. در صورتی که ابتدا هزینه دادرسی پرداخته شده باشد، نیازی به پرداخت مجدد آن نیست.

نکته ۹۳: چه دادگاه کیفری رای محکومیت صادر نماید، چه رای برائت، موظف است نسبت به دعوای ضرر و زیان حاصل از جرم اتخاذ تصمیم نماید.

نکته ۹۴: اصل بر این است که رای ضرر و زیان ناشی از جرم هم‌زمان با رای کیفری صادر گردد؛ اما در صورتی که رسیدگی به ضرر و زیان مستلزم تحقیقات بیشتر باشد، دادگاه رأی کیفری را صادر و پس از آن به دعوای ضرر و زیان رسیدگی می‌نماید.

نکته ۹۵: هرگاه رأی قطعی کیفری مؤثر در ماهیت امر حقوقی باشد، برای دادگاهی که به امر حقوقی یا ضرر و زیان رسیدگی می‌کند، لازم‌الاتباع است.

نکته ۹۶: در صورتی که محکوم‌علیهم در باب پرداخت خسارات، متعدد باشند، دادگاه موظف است حدود مسئولیت هر یک را به دقت مشخص نماید.

نکته ۹۷: در خصوص حکم به پرداخت خسارت مالی از نوع عین، مثل یا قیمت، دادگاه مکلف است میزان و مشخصات آن را در رای قید نماید.

نکته ۹۸: در مواردی که حکم به پرداخت قیمت مال صادر می‌گردد، قیمت زمان اجرای حکم، ملاک است؛ نه زمان صدور حکم یا وقوع خسارت.

نکته ۹۹: دعوای خصوصی و عمومی از حیث سقوط و بقا به یکدیگر وابسته نیستند و ممکن است هریک سرنوشت مستقلی داشته باشند.

نکته ۱۰۰: حتی در صورتی که امر کیفری منتهی به صدور قرار منع تعقیب یا حکم برائت شود، دادگاه کیفری مکلف است به دعوای خصوصی مطروحه رسیدگی نموده و رای صادر کند.

نکته ۱۰۱: در دعوای کیفری نیز همانند دعوای حقوقی صدور قرار اناطه پیش‌بینی شده است.

- نکته ۱۰۲:** قرار اناطه در صورتی صادر می‌گردد که احراز مجرمیت متهم منوط به اثبات مسائلی باشد که رسیدگی به آنها در صلاحیت مرجع کیفری نیست، و در صلاحیت دادگاه حقوقی است.
- نکته ۱۰۳:** صدور قرار اناطه کیفری تنها به طرفیت محاکم حقوقی پیش‌بینی شده است و صلاحیت‌های سایر مراجع از قبیل مراجع اداری نمی‌تواند مبنای صدور قرار اناطه در دعاوی کیفری باشد.
- نکته ۱۰۴:** صدور قرار اناطه موجب تعلیق تعقیب و بایگانی‌شدن موقتی پرونده تا زمان صدور رای قطعی از مرجع صالح می‌گردد. این زمان جزء مواعد جریان مرور زمان محاسبه نمی‌گردد.
- نکته ۱۰۵:** در صدور قرار اناطه حتماً باید ذی‌نفع مشخص شود.
- نکته ۱۰۶:** هرگاه ذی‌نفع قرار اناطه ظرف یک ماه از تاریخ ابلاغ قرار بدون عذر موجه به دادگاه صالح رجوع نکند و گواهی آن را ارائه ندهد، مرجع کیفری به رسیدگی ادامه می‌دهد و تصمیم مقتضی اتخاذ می‌کند.
- نکته ۱۰۷:** بازپرس پس از صدور قرار اناطه، باید ظرف سه روز آن را به نظر دادستان برسد.
- نکته ۱۰۸:** در صورتی که دادستان با قرار اناطه صادره از سوی بازپرس موافق نباشد، حل اختلاف با دادگاهی است که صلاحیت رسیدگی به آن اتهام را دارد.
- نکته ۱۰۹:** حکم قطعی دادگاه حقوقی برای دادگاهی که به امر کیفری رسیدگی می‌کند، لازم‌الاتباع نیست؛ مگر حکمی که دادگاه حقوقی پس از صدور قرار اناطه صادر می‌کند.
- نکته ۱۱۰:** تعیین مالکیت اموال منقول نمی‌تواند مبنای صدور قرار اناطه باشد.
- نکته ۱۱۱:** قرار اناطه صادره در دادسرا، ظرف مهلت ۱۰ روز از سوی شاکی قابل اعتراض است و قرار اناطه صادره از سوی دادگاه ظرف مدت ۲۰ روز.

بخش دوم: کشف جرم و تحقیقات مقدماتی

فصل اول: دادسرا و حدود صلاحیت آن

نکته ۱۱۲: برخی از وظایف دادسرا عبارتند از: کشف جرم، تعقیب متهم، انجام تحقیقات، حفظ حقوق عمومی و اقامه دعوی لازم در این مورد، اجرای احکام کیفری، انجام امور حسبی.

نکته ۱۱۳: در حوزه قضایی هر شهرستان و در معیت دادگاه‌های آن حوزه، دادسرای عمومی و انقلاب تشکیل می‌شود.

نکته ۱۱۴: در معیت دادگاه‌های نظامی استان، دادسرای نظامی تشکیل می‌شود.

نکته ۱۱۵: در معیت دیوان عالی کشور دادسرای دیوان عالی کشور و در معیت دادگاه ویژه روحانیت، دادسرای ویژه روحانیت وجود دارد.

نکته ۱۱۶: ریاست دادسرا، با دادستان است.

نکته ۱۱۷: درحوزه قضایی بخش، دادسرا ایجاد نمی‌شود و وظایف دادستان بر عهده رئیس حوزه قضایی و در غیاب وی بر عهده دادرس علی‌البدل دادگاه است.

نکته ۱۱۸: برخی از دادسراهای تخصصی عبارتند از: دادسرای جرائم کارکنان دولت، جرائم امنیتی، جرائم مربوط به امور پزشکی و دارویی، رایانه‌ای، اقتصادی و حقوق شهروندی.

نکته ۱۱۹: مرجع تشخیص ایجاد دادسراهای تخصصی رئیس قوه قضاییه است.

نکته ۱۲۰: دادسراهای تخصصی زیر نظر دادسرای شهرستان تشکیل می‌شود.

نکته ۱۲۱: در صورتی که رسیدگی به جرمی، در صلاحیتی دادگاهی غیر از دادگاه محل وقوع جرم باشد، وظایف دادسرا به عهده دادرسی است که در معیت دادگاه صالح انجام وظیفه می‌کند.

نکته ۱۲۲: به تصریح ماده ۴۰۱ قانون آیین دادرسی کیفری، در صورتی که جرائم داخل در صلاحیت دادگاه کیفری یک در خارج از حوزه قضایی محل وقوع جرم رسیدگی شوند، تمام وظایف و اختیارات دادسرا، از جمله شرکت در جلسه محاکمه و دفاع از کیفرخواست برعهده دادسرای محل وقوع جرم است.

نکته ۱۲۳: نظارت بر مقامات دادسراهای یک استان، از قبیل دادستان‌های شهرستان‌های همان استان، مقامات قضایی دادسراها و افرادی که وظایف دادستان را در دادگاه بخش بر عهده دارند و ارائه تعلیمات لازم به آن‌ها بر عهده دادستان شهرستان مرکز استان است.

فصل دوم: ضابطان دادگستری و تکالیف آنان

نکته ۱۲۴: وظایف ضابطان دادگستری عبارتند از: کشف جرم، حفظ آثار و علائم و جمع‌آوری ادله وقوع جرم، شناسایی، یافتن و جلوگیری از فرار و مخفی شدن متهم، تحقیقات مقدماتی، ابلاغ اوراق و اجرای تصمیمات قضایی.